ALTERNATOR
Misliti znanost.

Skrivnostni grob Veronike Deseniške

3. 6. 2021

Številka: 31/2021

Avtorica:

- Mija Oter Gorenčič

V celjskem Gornjem gradu je bil zaradi poroke z Veroniko Deseniško zaprt njen mož celjski grof Friderik II. Foto: Jure Kravanja

Le kdo ne pozna ene najbolj znanih in čustvenih ljubezenskih zgodb iz slovenske zgodovine? Usodna ljubezen med Veroniko Deseniško, ki je tragično preminula domnevno ob koncu prve četrtine 15. stoletja, in celjskim grofom Friderikom II. (1379–1454) je navdihnila številne literarne, glasbene, likovne in druge ustvarjalce. Friderik II. je bil z Veroniko poročen proti volji svojega očeta Hermana II., kar je bil tudi razlog njenega tragičnega konca. Herman II. si je namreč intenzivno prizadeval, da bi mu prišla v roke. Ko se je to zgodilo, jo je najprej obtožil čarovništva, na koncu pa jo je dal umoriti. Na hrvaškem gradu Veliki Tabor se obiskovalci lahko seznanijo z najdbo zazidane lobanje in dveh pramenov las, ki naj bi po legendi pripadali prav Veroniki. Toda je (bila) Veronika res pokopana oziroma zazidana v zidovih gradu Veliki Tabor? Prvi protiargument vzbuja že zgodovina omenjenega gradu, saj se naj njegova gradnja ne bi začela pred sredino 15. stoletja, drugega ponujajo arhivski viri. Predno odgovorimo na vprašanje, ali je po več kot 150-letnih iskanjih stroki vendarle uspelo najti Veronikin grob, si osvežimo spomin s še nekaj podatki, s katerimi v povezavi z njeno smrtjo pri trenutnem stanju raziskav razpolagata zgodovinska in umetnostnozgodovinska stroka.

Celjski grof Friderik II. se je z Veroniko poročil po smrti svoje prve žene Elizabete Krško-Modruške. Njo so leta 1422 našli mrtvo v postelji na gradu Krapina, od koder so jo prepeljali v minoritski samostan v Celje, kjer so imeli Celjani svojo dinastično grobnico. Poroki z Veroniko je ostro nasprotoval Friderikov oče Herman II., na čigar strani je bil tudi Hermanov zet, kralj Sigismund Luksemburški, kar je v nadaljevanju vodilo k tragičnemu koncu njune ljubezni. *Kronika grofov Celjskih* (https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-YA5ASWVC) o teh dogodkih poroča z besedami, da so se po deželi razširile govorice, da je Friderik svojo prvo ženo Elizabeto ponoči, ko sta ležala v postelji, zabodel. K temu naj bi ga napeljala

njegova ljubezen do ljubke gospodične Veronike, ki jo je želel imeti za ženo. Tudi pri polihistorju Janezu Vajkardu Valvasorju (https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-NQQSKQM6/f6e9abfc-f476-46ec-802b-885aa6393b8a/PDF) preberemo o močno razširjenih govoricah po Elizabetini smrti, da je Friderik Elizabeto zadavil v zakonski postelji in s tem v njej naredil prostor za plemiško Veroniko, ki je s svojo lepoto tako prevzela njegovo srce, da jo je želel vzeti v zakonski objem. Valvasor še dodaja, da ker se je z njo tri leta po smrti prve žene res tudi poročil, je bilo nezaupanje glede okoliščin Elizabetine smrti še večje.

Čeprav marsikje preberemo, da je bila Veronika iz kraja Desinić pri Velikem Taboru v hrvaškem Zagorju, in čeprav *Kronika grofov Celjskih* poroča, da je bila Veronika v nasprotju s Friderikom iz nižjega viteškega rodu, so raziskave pokazale, da je izvirala iz kraja *Desniche*, danes Dišnik, južno od Bjelovarja. Prav tako lahko na podlagi arhivskih virov sklepamo, da Veronika vendarle ni bila tako nizkega stanu, kot se običajno predstavlja. V času, ko je kralj Sigismund na prošnjo Friderikovega očeta Hermana iskal Friderika in Veroniko, da bi ju ujel, je Friderik junija 1425 na Beneško republiko naslovil prošnjo za azil pred kraljem Sigismundom, ki naj bi ogrožal njuno življenje. Ta listina prinaša podatek, da je bila Veronika hči velikega barona ogrskega kraljestva. V *Kroniki grofov Celjskih* preberemo, da ker je Friderik Veroniko v zakon vzel proti volji svojega očeta Hermana in proti nasvetom kralja Sigismunda, ga je slednji povabil na Ogrsko. Ko je Friderik prispel do njega, ga je Sigismund ujel in izročil očetu Hermanu v ječo. Oče ga je vklenil v železne vezi, ga z vozom odpeljal domov, okoval v stolpu na gradu Ojstrica in dobro zastražil. Kasneje ga je dal prepeljati v Gornji grad v Celju, kjer so ga prisilili, da je vrnil vse gradove, ki jih je prejel od Hermana. Friderikovemu očetu je uspelo ujeti tudi Veroniko, ki jo je dal zapreti v stolp na gradu Ojstrica, kjer jo je pustil brez hrane in pijače. Zatem jo je, kot je ugotovil Dušan Kos (https://www.sistory.si/pdfPrikazovalnik.php?urn=4013) , pripeljal pred cerkveno sodišče v Celje. Obtožil jo je, da je Friderika v zakon zapeljala s čarovnijami, ga zasledovala s strupi in mu še na druge načine ogrožala življenje. Veronika je bila s pomočjo zagovornika še istega dne prepoznana za nedolžno. Karel Gržan (https://www.czn.si/images/czn_stevilke/2012/CZN_2012_1_za_splet.pdf) je mnenja, da bi bil tako vpliven odvetnik lahko edinole tedanji jurkloštrski prior po imenu Arnold. Veronika je bila v nadaljevanju kljub temu odpeljana na grad Ojstrica, kjer so jo nameravali pokončati z žejo in lakoto. Ker ta načrt ni uspel, je Friderikov oče grof Herman tja napotil dva viteza, ki sta jo pod Ojstrico dala utopiti v čebru. Veronika je bila umorjena domnevno 17. oktobra 1425 in nato pokopana v Braslovčah. S tem pa zgodbe o Veronikini smrti še ni konec, saj se je Friderik II. odločil, da bo njene posmrtne ostanke prekopal. Nekaj let pozneje jih je dal namreč izkopati in prepeljati v kartuzijo Jurklošter in tam ponovno pokopati. Karel Gržan meni, da se je Friderik za ta korak odločil zato, ker se je tam odvil del njunega ljubezenskega odnosa. Koliko let po Veronikini smrti se je Friderik odločil za prekop, arhivske listine ne razkrivajo. Leta 1428 se v sklepih generalnega kapitlja kartuzijanskega reda omenja neka kapela v kartuziji Jurklošter, o kateri so zboru priorjev pisali jurkloštrski menihi, in omenjeni najvišji organ reda je v zvezi s tem izdal dovoljenje. Ta odobritev bi se lahko nanašala na dovoljenje za pokop ženske v kartuziji. Vseeno ostaja dejstvo, da leto Veronikinega prekopa listinsko ni izpričano. Kako je na Friderikovo odločitev, da Veroniko prekoplje, gledal njegov oče Herman II., viri ne razkrivajo. Po eni strani bi lahko domnevali, da je Friderik to lahko storil šele po Hermanovi smrti, torej po letu 1435. Po drugi strani pa bi bilo vsekakor možno, da Hermana morda ni več toliko motilo, kaj Friderik počne z Veroniko, ko je bila ta že mrtva. Ohranjene listine poleg tega dokazujejo, da je bil Friderik v primerjavi s Hermanom veliko tesneje povezan s kartuzijo Jurklošter, zaradi česar bi mu tamkajšnji konvent prav lahko ustregel glede prekopa Veronike kljub še živečemu Hermanu. Friderik II. se je svoje druge žene po njeni smrti večkrat spomnil z bogatimi darovnicami. Leta 1426 je namenil menihom v kartuziji Bistra denar, kelih, mašni plašč in druge darove za izgradnjo treh meniških hiš ter za pozidavo zahodne empore z oltarjem v cerkvi. Za ta oltar si je zaželel, da se ob njem večno darujejo maše in s tem obhaja spomin nanj in Veroniko. Bistrskim kartuzijanom je podelil tudi kmetijo, z njenimi dohodki pa naj bi menihi vzdrževali še večno luč v pomoč in tolažbo oziroma v dušno dobro Friderika in Veronike. V nekrologu bistrske kartuzije in v seznamu aniverzarijev Žičke kartuzije je bila Veronika pod obletnico dneva njene smrti, torej 17. oktobra, vpisana celo kot celjska grofica.

Vprašanje mesta Veronikinega groba stroko vznemirja že stoletja. Nekateri so ga v Jurkloštru tudi že zavzeto skušali najti, a brez uspeha. Leta 1856 ga je v cerkvi nekdanje kartuzije Jurklošter neuspešno iskal sedaj blaženi Anton Martin Slomšek, ponovno so ga v tej cerkvi z izkopi intenzivno želeli odkriti leta 1937, a njihov trud prav tako ni bil poplačan. Od nekdanjega samostana se je do danes ohranila prav prvotna cerkev, ki je bila sicer v 19. in 20. stoletju nekoliko prezidana, a je v večji meri vendarle še ohranjena. Severno in južno od cerkvenega prezbiterija sta deloma ohranjena prav tako še prvotna prostora, ki sta služila kot zakristija in kapiteljska dvorana. Leta 2006 je Karel Gržan v več objavah obelodanil, da je Veronikin grob našel v nekdanji kapiteljski dvorani jurkloštrskega samostana. 4. novembra 2005 so bili namreč v omenjenem prostoru odkriti nizki temelji zidovja, ki jih je interpretiral kot katafalk Veronikinega groba. Najnovejše raziskave (http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si/sites/default/files/clanki/SHS-2020-1-3-Oter%20%28scopus%29.pdf) arhitekturnega razvoja kartuzije so pokazale, da je domnevni katafalk v resnici bržkone le temelj južne stene gotske kapiteljske dvorane. To interpretacijo lahko podkrepimo tudi s pozicijo vhoda in vzhodnega okna, pod katerim je stala oltarna miza. To okno je bilo namreč v času, ko je bila nad temeljem še stena, v skladu s srednjeveško prakso prav na sredini vzhodne stene in s tem kapiteljske dvorane. V dosedanji literaturi so bili kot mesto Veronikinega pokopa predlagani cerkev, oltar v križnem hodniku ali pokopališka kapela. Najnovejše raziskave, ki so bile opravljene med pripravo knjige o kartuziji Jurklošter (https://uifs.zrc-sazu.si/sl/publikacije/kartuzija-jurkloster#v) , so razkrile najverjetnejše mesto njenega groba. Kje je torej pokopana Veronika? Ključ do odgovora ponuja doslej spregledani zapis v vatikanskih arhivih, datiran 23. avgusta 1434. Tega dne je celjski grof Friderik II. prosil za odpustke v zvezi z pokopališko kapelo v Jurkloštru, posvečeno Mariji. Ta kapela je bila ustanova grofov Celjskih, kar izvemo iz listine, izdane 28. aprila 1373. Z njo je jurkloštrski prior s konventom Celjanom zagotovil, da bodo v pokopališki kapeli večno opravljali mašo in vzdrževali večno luč v dušno dobro grofov Celjskih. Usoda je hotela drugače; kartuzija je v 16. stoletju propadla, zadnji Celjan knez Ulrik II. je umrl že leta 1456. Kljub temu v Jurkloštru še danes enkrat letno obhajajo mašo v spomin na Veroniko Deseniško in s tem simbolično

nadaljujejo obljubo jurkloštrskega konventa iz 14. stoletja.

Kartuzijani imajo svoja samostanska pokopališča v atriju velikega križnega hodnika, na katerega se navezujejo meniške hiše in ki ga metaforično imenujemo srce kartuzije. V tem delu kartuzije vlada najstrožja klavzura in pokopališka kapela, ki je stala v omenjenem atriju, je bila tako nenehno pred očmi vsakega od menihov. Grofovski, pokopališki, Mariji posvečeni kapeli so bili pred letom 1380 in ponovno leta 1433 podeljeni odpustki. Dodatno so ji odpustke podelili tudi trije kardinali, domnevno v drugem desetletju 15. stoletja pa je škof Piacenze Bartolomeo Caccia v njej dovolil postaviti oltar. Ovdoveli celjski grof Friderik II. je v omenjenem dokumentu iz leta 1434 izrazil presenetljivo intimno željo, namreč da želi biti pokopan prav v pokopališki Marijini kapeli v velikem križnem hodniku kartuzije Jurklošter. Z ozirom na to, da so imeli Celjani svoj rodbinski grob v celjski minoritski cerkvi, lahko to izbiro na podlagi vsega, kar vemo o njuni ljubezenski zgodbi, in na podlagi analize arhivskih listin, izdanih za to kapelo, interpretiramo v povezavi z Veroniko. Friderik si je to kapelo bržkone izbral zato, ker je v njej k večnemu počitku položil že Veroniko, in prav tam, poleg nje, je izvolil grob tudi sebi. Kartuzijo Jurklošter je med vsemi Celjani največkrat obdaroval prav Friderik II. Samostan je večkrat tudi osebno obiskal, kar razkriva več ohranjenih listin. Nasproti samostana, v katerega je dal prekopati svojo Veroniko in v katerem si je izbral svoj grob, je imel celo hišo. Jurkloštrski prior Lenart, ki je bil predstojnik samostana med 1426 in 1445, se je zase in za vse svoje naslednike zaobljubil v kartuziji večno obhajati aniverzarij z mašo za Friderika in Veroniko.

Danes pokopališka kapela ni ohranjena, vendar pa georadarski posnetek razkriva, da se pod nivojem zemlje skriva še lep del njene arhitekture. Kapelo sta sestavljali kvadratna ladja in petosminsko zaključen prezbiterij z zunanjimi oporniki. S posnetka je razviden tudi ohranjen temelj oltarja. Kapela je okvirno merila 7,5 m x 6 m. Kot raziskovalka kartuzijanske arhitekture in umetnostne dediščine grofov Celjskih si želim arheološkega izkopa kapele in pripadajočega groba, s tem pa razkritja zagotovo še katerega od presenečenj, ki jih v nekdanji kartuziji Jurklošter nikdar ne zmanjka.

https://www.alternator.science/sl/daljse/skrivnostni-grob-veronike-deseniske/